

Халін В. В. Творчість М. В. Никончука в аспекті літературно-краєзнавчих досліджень // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2012. – С. 282-285

Валерій ХАЛІН

ТВОРЧІСТЬ М. В. НИКОНЧУКА В АСПЕКТІ ЛІТЕРАТУРНО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*У статті розглянуто творчість М. В. Никончука в аспекті літературно-краєзнавчих досліджень.
Ключові слова: поезія, вірші, літературне краєзнавство, дидактика, художній образ.*

Житомирщина має багаті літературні й мистецькі традиції. Багато знаних майстрів слова – письменників, поетів, драматургів, перекладачів – народилися на житомирській землі або певний час тут жили й творили. Наше завдання – зберегти й пропагувати досягнення цих митців, бо, за висловлюванням нашого славетного поета-земляка М. Т. Рильського, «хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани».

М. В. Никончук – один із найбільш яскравих представників нашого краю. Доля наділила його непересічним багатогранним талантом, працездатністю та організаторськими здібностями. У світі він знаний насамперед як учений-діалектолог, наукова спадщина якого «привертала увагу дослідників ще за життя засновника Поліської діалектологічної школи, але найбільше – після його відходу у вічність»¹.

Усе своє життя М. В. Никончук поклав на алтар служіння рідному краю, його слову. Воно для Миколи Васильовича «не було лише предметом фахового вивчення, а було чимось значно більшим, вагомішим»². Тому, крім наукового доробку, він залишив по собі й поетичну (вісім збірок) та дидактичну спадщину, докладніше знайомство з якою в аспекті літературно-краєзнавчих досліджень є предметом нашої розвідки.

Як слушно зауважив П. Ю. Гриценко, «слово, ритмізований чи римований словоряд для М. В. Никончука мали особливий смисл. Він чувся затишно у ритмі слова, у незвичному поєднанні, переплетенні слів, що відкривало інше – внутрішньослівну змістову наповненість. Тому з роками вправимування викрешували спалахи поетичних образів, увиразнювали незвичні грані слова»³, спітаючись у поетичні рядки.

У нього є «вірші різної тематики (природа, почуття, особливо – любов, життєві ситуації, філософські узагальнення, віршові жарти, анекдоти та ін.), твори різного рівня версифікації, як вдалі щодо форми, так інколи – і не зовсім... Та найціннішим струменем у них є спраглисть слова, рух в його глибини – *осягнення слова*, що зримо проступають у багатьох поезіях»⁴.

Як уже було зазначено, палітра творів М. В. Никончука надзвичайно різноманітна. Різні за характером і збірки: в одних зібрано поезію, об'єднану спільною тематикою («Її величність Жінка», «Тріумфальна арка», «Веселе весілля», «Шиндрики да мандрики. Книга поліського гумору», частково «Голгофа»), в інших – ні.

З погляду літературного краєзнавства поетична спадщина М. В. Никончука привертає увагу насамперед своєю «прив'язаністю» до малої батьківщини. У багатьох віршах ключовою є тема Полісся. Автор до щему закоханий у свою рідну сторону, тому так прагне зацікавити читача поліською поетикою, «самоцвітами поліських слів», хоче показати зсередини й навчити нас любити чарівний прадавній поліський світ⁵. Загалом тема Полісся у віршах М. В. Никончука розкривається у двох напрямках: оспівування його архаїчної краси та невтішного сучасного стану регіону і його жителів (мотиви чорнобильської трагедії, соціальної несправедливості, моральних злочинів).

М. В. Никончук мав тонке чуття слова не лише в сенсі науковому, а й художньому, що знайшло своє віддзеркалення в поетичних рядках, де полісизми, з одного боку, цілком органічно влітаються в канву загальноновживаної лексики, а з іншого – набувають на її тлі додаткового смислового й естетичного навантаження. Поет уводить їх у текст спеціально, підносячи при цьому художню вартість своїх творів, які

¹ Докладніше див.: Гримашевич Г. Поліський світ у поетичній творчості Миколи Никончука // Волинь-Житомирщина. – Житомир, 2010. – Вип. 22. – С. 339.

² Професор Микола Васильович Никончук: Матеріали до бібліографії вчених / Упор., автор вступної статті Гриценко Павло Юхимович. – К., 2007. – С. 38.

³ Там само. – С. 39.

⁴ Там само. – С. 39-40.

⁵ Докладніше див.: Халін В. Полісся та полісизми в поезії М. В. Никончука // Волинь-Житомирщина. – Житомир, 2010. – Вип. 22. – С. 369-373; Гримашевич Г. Цитована праця. – С. 339-348; Ольховик Т. Діалектна лексика в поезії М. В. Никончука // Велике лядо: Збірник наукових статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук, професора Миколи Васильовича Никончука. – Житомир, 1997. – С. 144-149.

стають засобом духовного збагачення читачів, засобом передачі авторських думок і почуттів, відображених у художніх образах. Митець майстерно використовує діалектну лексику для створення правдивої картини життя свого рідного краю. При цьому полісизми набувають статусу маркерів етнографічної ідентифікації.

Лєвова частка поезії М. В. Никончука – інтимна лірика, у якій не можемо лишити поза увагою ще один сюжет: жінка в усіх її іпостасях – кохана, матір, берегиня роду – один з улюблених образів поета. У віршах оспівується краса жіночого тіла («Голос», «Травневий сад», «Як добре бути жінкою» та ін.), навіть предметів жіночого гардеробу («Каблучки»), чесноти («Трудівниця», «Лісова хата»), тяжка доля («Поліська мадонна», «Приймачка») тощо. Жінкою захоплюється не лише Никончук-поет, а й Никончук-мовознавець («Граматики жіночого роду»). Поетичні роздуми про жіночу долю спонукають читача до співпереживання, захоплення, звеличення, єдине чого немає – жодного рядка осуду. Своїми віршами автор просто хоче віддати належне цьому феномену:

*Я не здуюаю з неї порошинку,
А відзначаюсь в помочі малій,
Виановую її величність жінку
І все, що світло значиться при ній*⁶.

Чимало віршів зачіпають різноманітні злободенні, подекуди вже не актуальні (наприклад, низький рівень народжуваності – у вірші «Діагностичний центр»), а іноді просто видозмінені на сьогодні, але так само гострі проблеми (суцільне зубожіння населення, аморальність сучасного керівництва і суспільства загалом, ставлення держави до своїх громадян тощо – «Приміський автобус», «Український чорнозем», «Депутат», «Економічний простір», «Нова віра», «Новий рік», «Пенсія», «Кінець тисячоліття» та ін.).

Що за життя М. В. Никончук був людиною з хорошим почуттям гумору, свідчать поетичні збірки «Веселе весілля» та «Шиндрики да мандрики. Книга поліського гумору»⁷, а також книга «Веселе мовознавство. Українська мова в жартах та анекдотах», написана у співавторстві з О. М. Никончуком. Створюючи останню, автори задекларували: «Наше завдання – подати теорію мови в її парадоксальній реалізації, дати вчителям, викладачам вузів – усім читачам веселий ілюстративний матеріал, який буде не стільки радісним засобом дидактики і мнемонії, скільки доказовою аргументацією «від протилежного».

Ми не ставили також перед посібником цілей розкриття мовознавства в повному обсягові – і не тому, що не всі лінгвістичні положення ілюструються гумористичними прикладами. Максималістських цілей не можна досягти навіть «фоліантними» публікаціями. Наша мета визначила скромніші прагнення дидактики і теорії – ілюструвати теоретичні положення такими прикладами, що показують, як не можна говорити, і подати в руки викладача правильний матеріал, але веселій ілюстрації»⁸.

Таким чином, як видно вже з самої передмови і змісту посібника, він не претендує на вичерпність і системність подачі матеріалу. У ньому невеликі за обсягом частини наукової, значно насиченої термінами (можливо, й занадто, як на науково-популярне видання) інформації густо розбавлені вдало дібраними анекдотами та бувальщинами комічного характеру. Наприклад, для пояснення паронімії використано таку ситуацію:

- *Яка різниця між транспортером, транспортером і транспарантом?*
- *Різниця є, але вона нам не відома. Може, в тому, що вимовляються однаково, а пишуться по-різному?*⁹

А полісемію промовисто демонструє життєвий випадок, який буде цікавим студентській молоді ще й завдяки використанню в ньому молодіжного жаргону:

Пріїжджає син на канікули і питає в матері:
- *Мамо, чи нема чого порубати?*
- *Та ти, сину, спочатку пообідай, а тоді вже підеш рубати*¹⁰.

Тому можна беззаперечно констатувати, що авторам вдалося досягнути поставленої мети: створивши веселу дидактику, вони представили мовознавчу теорію крізь призму іронії і таким чином довели, що викладання лінгвістичних «постулатів у такий спосіб може виявитися цікавішим і глибшим. Такий дидактичний експеримент відповідав життєствердному темпераменту М. В. Никончука, його веселій вдачі»¹¹.

Майже цілковиту відсутність творів на дитячу тематику (усі вони присвячені внукові Олексію – «Внучок», «Мухоловка») компенсує вірш «Сьогодні Лєсик не піде гуляти». Кожен його рядок сповнений ніжності, теплоти до дитини, яка з найвним трагізмом сприймає смішні з погляду дорослих перепони:

Сьогодні Лєсик не піде гуляти,

⁶ Никончук М. Її величність Жінка. – Житомир: «Полісся», 1999. – С. 41.

⁷ Докладніше див.: Професор Микола Васильович Никончук: Матеріали до бібліографії вчених / Упор., автор вступної статті Гриценко Павло Юхимович. – К., 2007. – С. 39.

⁸ Никончук М. В., Никончук О. М. Веселе мовознавство. Українська мова в жартах та анекдотах. – Житомир: «Полісся», 1999. – С. 6-7.

⁹ Там само. – С. 31.

¹⁰ Там само. – С. 36.

¹¹ Професор Микола Васильович Никончук: Матеріали до бібліографії вчених / Упор., автор вступної статті Гриценко Павло Юхимович. – К., 2007. – С. 39.

*Така біда, що не хватає слів:
Коли він спав, розповідає мати,
Веселий дощик землю всю залив*¹².

Та він мужньо бореться з негодою, він вистоїть, а як «підросте і буде капітаном і поведе на битву кораблі».

«Людина не може без віри, як птиця не може без крил», – пише Микола Васильович у вірші «Рідна українська віра». Цій темі присвячено більшість віршів і однойменна поема зі збірки «Голгофа». У ній автор репрезентує читачам свої роздуми на одвічні загальнолюдські теми: релігія, віра, прощення, покута. На відміну від поеми, де Ісуса зображено традиційно, як символ віри, жертвовної любові і всепрощення, у віршах образ Христа, єврейського народу, християнства трактується подекуди неоднозначно («Народ, обраний богом», «Біблія», «Володимирська гірка», «Многовір'я», «Ура Папі Римському!» та ін.). Зокрема, в останньому є такі рядки:

*Православ'я – теж Христове вчення,
Чи попросить в часу на межі
Патріарх Московський всепрощення
За розкол вкраїнської душі?
І далі майже риторичне:
Чи прийде духовна єдність людства,
Що спрямує всіх на спільну путь,
До братерства, до людинолюбства
Патріарші душі доростуть?*¹³

Талановиті люди часто наділені даром передчуття, пророцтва. І, мабуть, недаремно «Голгофа» була написана в останній рік життя.

А в березні двотисячного з'явилися рядки:
*Струнке дівча співа на сцені,
Нежданий сум, пекуча мить,
Мені здається, Боже, це по мені
Мій попередній, перший дзвін дзвенить*¹⁴.

За рік, 3 квітня 2001 року, М. В. Никончука не стало. Але він назавжди залишиться з нами. Скрупульозний, довершений, енциклопедичний – у науці, вразливий, добрий, пристрасний, веселий – у поезії, талановитий, мудрий, справжній – в усьому. Він і його праці спонукають до роздумів. Про нього пишуть і писатимуть учні, колеги-науковці, друзі, студенти. Його ім'я назавжди увійшло в історію українського мовознавства, закарбувалося на карті літературної Житомирщини.

Валерій Халін
Творчество Н. В. Никончука
в аспекте литературно-краеведческих исследований

В статье рассматривается творчество Н. В. Никончука в аспекте литературно-краеведческих исследований.

Ключевые слова: поэзия, стихи, литературное краеведчество, дидактика, художественный образ.

Valeriy Khalin
Nyckonchuk's creative works
in the aspect of literary-countrystudy investigations

The article deals with Nyckonchuk's creative works in the aspect of literary-countrystudy investigations.

Key words: literary countrystudy; poetry; didactics; image; verses.

¹² Никончук М. Голгофа. Поема та вірші. – Житомир: «Полісся», 2000. – С. 145.

¹³ Там само. – С. 97-98.

¹⁴ Там само. – С. 137.